

REFORMA OBRAZOVANJA I OBRAZOVNE POLITIKE KROZ NOVE TRENDOVE U OBRAZOVANJU U CILJU EKONOMSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINA – BiH EKONOMIJA ZNANJA / EDUCATIONAL REFORM AND POLICIES THROUGH NEW TRENDS IN EDUCATION AIMED AT THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA – THE KNOWLEDGE ECONOMY of BiH

Sead Rešić¹, Edisa Korda¹, Ahmed Palić¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik, Aleja Konzula – Meljanac bb, 72 270 Travnik, Bosna i Hercegovina
e-mail: sresic@hotmail.com, edisa_korda@hotmail.com. ahmed.statistika@gmail.com

Stručni članak

UDK / UDC 37.014:330.34(497.6)

Sažetak

Opći društveni interes je obrazovanje. To je aktivnost čiji značaj reflektira razvoj društva i nacije u cjelini, a ne samo razvoj pojedinca. Usklađivanje obrazovnih politika jedne države, obezbjeđenje primjenjivosti znanja i tržišta rada je ključ ekonomskog razvoja, a naročito u novoj sferi inovacija u polju tehnologije i digitalnog poslovanja. Obrazovna politika svake zemlje, pa tako i BiH suočena je sa mnogim izazovima i okolnostima koja se mogu opisati kao – neizvjenost. Svakako jedan od tih izazova jeste konkurentska prednost zemalja koje se smatraju uspješnim gdje je nacionalna ekonomija svoj oslonac upravo pronašla u faktoru obrazovanja. Rad će biti posvećen trendovima u obrazovanju, ali u cilju ekonomskog razvoja, a sve kroz put koji nas čeka, a to je reforma obrazovanja i obrazovne politike. Kao i mnoge države, pa tako i BiH može izvršiti potpunu transformaciju i postati ekonomija znanja, prvenstveno primjenjujući nova tehnološka dostignuća u obrazovnom procesu, a potom stvarna i potpuno nova uloga profesora – profesor motivira, profesor sarađuje, profesor savjetuje.

Ključne riječi: ekonomija, znanje, razvoj, trendovi, BiH

JEL klasifikacija: O2, O3

Abstract

Education represents a general societal interest. It is an activity whose significance reflects the development of society and the nation as a whole, not just the individual. Aligning a country's educational policies with ensuring the applicability of knowledge and labor market demands is key to economic development, especially in the emerging fields of technological innovation and digital business. The educational policy of every country, including Bosnia and Herzegovina, faces numerous challenges and circumstances that can be described as uncertain. One such challenge is the competitive advantage of countries considered successful, where national economies have found their foundation precisely in the education factor. This paper will focus on trends in education with the goal of economic development, all through the path ahead: educational reform and policy changes. Like many other countries, Bosnia and Herzegovina has the potential to undergo a complete transformation and become a knowledge-based economy by primarily applying new technological achievements in the educational process. This transformation also envisions a completely new role for educators—teachers who motivate, collaborate, and advise.

Keywords: economy, knowledge, development, trends, Bosnia and Herzegovina

JEL classification: O2, O3

UVOD

U savremenom društvu obrazovanje dobija sve veću važnost, jer znanje postaje ključni resurs za napredak kako pojedinaca, tako i organizacija i društva u cjelini. Investicije u nauku i obrazovanje danas se smatraju najisplativijim ulaganjima u 21. vijeku. Razvijene zemlje ubrzano se kreću ka uspostavljanju ekonomije zasnovane na znanju.

Ekonomski razvoj obično zavisi od nekoliko ključnih faktora, među kojima se izdvaja zemlja, kapital i rad. Ovi faktori mogu se posmatrati kroz prizmu geografskih i sirovinskih resursa, tehničko-tehnoloških mogućnosti, kao i ljudskih resursa koji nosi posebnu vrstu kapitala – znanje. Bez tog znanja, ostali resursi ne bi imali značajnu funkciju. S obzirom na ove okolnosti, ljudski resursi postaju temelj za razvoj ključnih kompetencija, koje su neophodne za bilo koju ekonomsku aktivnost u postindustrijskom društvu.

1. OBRAZOVANJE I EKONOMSKI RAZVOJ

Obrazovanje kao faktor ekonomskog razvoja usmjereno je na ljudske resurse, koji predstavljaju ključnu komponentu u oblikovanju moderne vrste kapitala. U konačnici, način na koji su organizirane institucije i cijela ekonomija, uvelike zavisi od obrazovnog sistema i sposobnosti ljudskih resursa da pokrenu ekonomske aktivnosti.

Jedan od ključnih ciljeva svake države u okviru ekonomskih politika je postizanje ekonomskog razvoja, koji se smatra pokazateljem uspjeha primijenjenih ekonomskih strategija. Ekonomskim razvojem se podrazumijevaju različite aktivnosti koje poduzimaju pojedinci i ekonomski subjekti u društvu, a koje rezultiraju stvaranjem materijalnih i drugih vrijednosti koje zadovoljavaju osnovne potrebe društvene zajednice i pojedinca na višem kvalitetnom nivou. Drugim riječima, ekonomski razvoj je povezan s povećanjem proizvodnje, praćenim napretkom u tehnološkom, ljudskom i proizvodnom sektoru.

Ekonomski razvoj se sastoji od dvije glavne komponente: materijalno-proizvodne i društvene. [1] Materijalno-proizvodnu komponentu čine faktori koji direktno utiču na rast bruto domaćeg proizvoda (BDP), a uključuju radnu snagu (ljudske resurse), predmete rada (zemlju) i sredstva za rad (tehnologiju). S druge strane, posredni faktori obuhvataju akumulaciju kapitala, tehničko-tehnološki napredak, društvene uvjete rada, te sve druge okolnosti koje proizlaze iz neposrednih faktora i oblikuju ekonomski razvoj.

Determinante ekonomskog razvoja, koje djeluju posredno, često su neekonomskog karaktera i određuju društveni ambijent u kojem se odvija proces ekonomskog razvoja. Ove determinantne promjene mogu imati značajan utjecaj na ekonomsku dinamiku zemlje, ali su njihov učinak često posredan i dugi periodi za njihovo ostvarivanje. [2]

Društvena komponenta ekonomskog razvoja igra ključnu ulogu u oblikovanju cjelokupnog ekonomskog rasta. Stanovništvo, ili ljudski resursi, predstavljaju jedan od najvažnijih neposrednih faktora tog razvoja. S makroekonomske perspektive, stanovništvo ima dvije ključne uloge: proizvođača i potrošača. Kao proizvođači, stanovništvo određuje obim radne snage, dok kao potrošači oblikuje potrošački potencijal prema obimu i strukturi potrošnje. Ove dvije uloge

stanovništva zajedno djeluju na ekonomski razvoj, jer stanovništvo utječe na proizvodnju kroz rad, dok kroz potrošnju valorizira rezultate proizvodnje i stvara potražnju za novim dobrima i uslugama.

Analiza utjecaja stanovništva na ekonomski razvoj obuhvata dva ključna aspekta: brojno stanje i strukturu stanovništva. Brojno stanje stanovništva je važno jer direktno utječe na veličinu radne snage, ali također oblikuje dimenziju potrošnje i pokreće ekonomske aktivnosti koje vode ka rastu bruto domaćeg proizvoda (BDP). S obzirom na dinamiku rasta, ekonomski razvoj karakterizira brži rast BDP-a u odnosu na priraštaj stanovništva. Struktura stanovništva, s druge strane, uključuje faktore poput obrazovne, ekonomsko-socijalne, starosne, spolne i podjele na radno aktivno i pasivno stanovništvo, koji također imaju značajan utjecaj na ekonomski razvoj.

Obrazovna struktura stanovništva ima posebno značenje za ekonomski razvoj jer se obrazovni nivo i stručne kvalifikacije stanovništva direktno povezuju s efikasnijim korištenjem drugih resursa i povećanjem produktivnosti, što u konačnici doprinosi održivom rastu ekonomije.

Obrazovanje, kao ključni faktor u savremenim uvjetima privređivanja, utječe ne samo na povećanje efikasnosti i efektivnosti organizacija, već i na promjene u strukturi potrošnje. U današnjim uvjetima privredne dinamike, gdje se stalno mijenja struktura privrede i zapošljavanja zbog tehničko-tehnološkog napretka, obrazovanje postaje ključni element ekonomskog razvoja.

Visokosofisticirana i kvalificirana radna snaga, koja se stiče kroz obrazovni proces, povećava produktivnost rada i na taj način pozitivno utječe na ekonomski razvoj zemlje. Obrazovanje radnika može se smatrati izvedenim faktorom ekonomskog razvoja jer izravno doprinosi rastu produktivnosti i konkurentnosti u gospodarstvu. [2]

S druge strane, obrazovanje radne snage može se gledati i kao rezultat efikasnog obrazovnog sistema, koji je sastavni dio šireg društvenog okvira i ima duboku povezanost s determinantama ekonomskog razvoja. Time obrazovni sustav postaje ključni faktor u stvaranju boljih uvjeta za razvoj ljudskih resursa.

Ovaj rad će se fokusirati na obrazovnu strukturu radne snage, uz poseban naglasak na znanstvene radnike, koji čine specifičnu kategoriju u postindustrijskom društvu. Ostali aspekti strukture ljudskih resursa bit će spomenuti samo u kontekstu obrazovne strukture radne snage.

Obrazovanje je složen proces koji oblikuje čovjeka ne samo u profesionalnom i stručnom smislu, već ima i šire društvene i osobne učinke. Osim što razvija specifične vještine i sposobnosti, obrazovanje također oblikuje čovjekovu svijest, vrijednosti i osobnost u cjelini. U današnjem društvu, jedno od ključnih obilježja obrazovanja je njegova sve veća povezanost s ekonomskim razvojem. Ova povezanost ukazuje na sve veću integraciju obrazovnog sistema u ekonomske strukture, što ima dalekosežne posljedice na oboje: obrazovni proces i ekonomski razvoj zemlje. [3]

Investicije u obrazovanje i ljudski kapital ključne su za ubrzani ekonomski razvoj. U ovom kontekstu, važno je uzeti u obzir kako formalni, tako i neformalni obrazovni sustav, jer oba imaju pozitivan utjecaj na ekonomski razvoj, ali s različitim intenzitetima i načinima realizacije. Iako se pitanje utjecaja obrazovanja na ekonomski razvoj često pojavljuje u savremenim raspravama, ideja o važnosti obrazovanja za ekonomski razvoj nije novitet u ekonomiji. Već su ga razmatrali osnivači ekonomske misli poput Adama Smitha, koji obrazovanje vidi kao ključni pokretač razvoja, te Alfreda Marshalla, koji ga smatra jednom od najvećih nacionalnih investicija.

Suvremena istraživanja, koja su rezultat društvenih i ekonomskih transformacija, osobito u razvijenijim zemljama, pokazala su brojne pozitivne korelacije između obrazovnog sustava i različitih ekonomskih aspekata, kako na mikro, tako i na makro razini. Neki od ključnih odnosa uključuju:

- Kvalifikacijsku strukturu rada i međunarodnu konkurentnost zemlje.
- Obrazovanje i produktivnost rada.
- Stepenn obrazovanja i sustav kompenzacija.
- Planiranje investicija i troškova u obrazovanje u vezi s planiranjem ljudskih resursa.
- Utjecaj obrazovanja na ekonomski razvoj.
- Mjerenje efikasnosti investicija u obrazovanje.
- Odnos između ulaganja u obrazovanje i ukupnog društvenog razvoja.
- Utjecaj obrazovanja na razvoj političkog sistema, kulture i drugih društvenih podsustava.

Obrazovanje ima širok spektar utjecaja na ekonomski razvoj, a neki od ključnih aspekata uključuju:

- Pronalaženje optimalnog modela financiranja obrazovanja.
- Utjecaj menadžmenta ljudskih resursa na povećanje efektivnosti i efikasnosti poslovanja.
- Utjecaj obrazovanja na razvoj pojedinih djelatnosti i redefiniranje privredne strukture.
- Postojanje direktnih i indirektnih koristi od obrazovanja, uključujući eksternalije.
- Povećanje dohotka budućih generacija zahvaljujući boljoj obrazovanosti sadašnje generacije.
- Osiguranje efikasnog mehanizma za otkrivanje i kultiviranje talenata.
- Obrazovanje kao instrument koji osigurava fleksibilnost u zapošljavanju radne snage, što doprinosi smanjenju nezaposlenosti.
- Viši stepenn obrazovanja doprinosi stvaranju intelektualne sredine koja stimulira istraživanje u znanosti i tehnologiji, čime se potiče ekonomski razvoj.
- Obrazovanje potiče ponašanje koje respektira zakonske norme i povećava odgovornost u društvenim aktivnostima, smanjujući potrebu za financiranjem društvenih usluga iz javnih sredstava.
- Poticanje političke stabilnosti kroz razvoj informiranih birača i kompetentnog političkog vodstva.
- Obrazovanje doprinosi očuvanju „kulturnog kontinuiteta i socijalne kohezije“ prenoseći zajedničko kulturno naslijeđe između generacija.
- Širenje intelektualnih horizonata obrazovanih pojedinaca, čime se povećava uživanje u životu i kvalitetu slobodnog vremena. [4]

Odluke o investiranju u obrazovanje donose se na mikro i makro razini. Očekivane koristi i troškovi ulaganja u obrazovanje manifestiraju se kako na individualnom, tako i na društvenom nivou. Budući da ulaganja u obrazovanje često imaju infrastrukturni karakter (s naglašenim vanjskim ekonomijama i obrazovanjem kao javnom uslugom), efekti tih ulaganja se manifestiraju kroz njihov utjecaj na ekonomski razvoj i blagostanje pojedinca. Prikaz utjecaja obrazovanja na ekonomiju stoga mora uzeti u obzir sve ove dimenzije i kompleksnosti.

Ekonomski razvoj jedne države ne može se razumjeti bez analize međusobnih korelacija između obrazovanja i ekonomskog razvoja, koje su višedimenzionalne i uvjetovane. Ova povezanost može se opisati ambivalentnim mehanizmom koji se manifestira u dva osnovna aspekta:

a) S ekonomskim razvojem dolazi do većih ulaganja u obrazovni sektor, što unapređuje obrazovni sustav. Na taj način, ekonomski razvoj ima pozitivan utjecaj na kvalitetu obrazovanja.

b) Unapređeni obrazovni sustav povećava kvalifikacije, potencijal i funkcionalnu pismenost radne snage, što pak povećava produktivnost rada i omogućava učinkovitije iskorištavanje drugih resursa, što doprinosi rastu bruto domaćeg proizvoda (BDP) po glavi stanovnika. Dakle, obrazovanje se pojavljuje kao faktor ekonomskog razvoja.

Povećanje stepena obrazovanja ima izravan učinak na povećanje produktivnosti i rast BDP-a po glavi stanovnika. Prema Engelovim zakonima, kako prihod raste, postotak koji se troši na osnovne životne potrebe opada, a postotak za zadovoljenje potreba višeg ranga, uključujući obrazovanje, raste. S obzirom na rast kvalitete i kvantitete potreba, nužno je povećati proizvodnju dobara i usluga, što je moguće jedino uz visoko kvalificiranu radnu snagu. S druge strane, veći dohodak omogućava pristup kvalitetnijem obrazovanju, što je karakteristika visokosofisticiranih stručnih kadrova.

Ovaj dvosmjerni odnos ukazuje na to da obrazovanje može biti promatrano kao potrošnja, koja se financira od strane pojedinca i doprinosi poboljšanju kvalitete života, ali i kao investicija koja dovodi do povećanja BDP-a i bogatstva društva. Ova investicija također povećava bogatstvo pojedinca. Ovaj drugi aspekt obrazovanja otvara širok spektar pitanja u vezi s izborom modaliteta ulaganja u obrazovanje, uz razmatranje privatnog i javnog sektora, kao i koristi od obrazovanja, što će biti detaljnije razmotreno u nastavku rada.

Značaj i uloga sistema obrazovanja u posljednjem stoljeću značajno su se promijenili, što je rezultat promjena u hijerarhiji faktora koji pokreću ekonomski razvoj. U modernim uvjetima, u kojima prirodni resursi više nisu glavni faktor razvoja države, kvalificirana radna snaga postaje ključna. Takva radna snaga podržava privredne procese koji zahtijevaju visokosofisticiranu opremu, a tehnika i tehnologija, koje se stalno razvijaju i usavršavaju, ne mogu se primjenjivati bez adekvatnog znanja.

Ove promjene rezultiraju većim ulaganjima u obrazovanje, koja često nadmašuju ulaganja u proizvodne fondove, a u nekim zemljama čak zamjenjuju sredstva koja bi inače bila usmjerena na proizvodnju. U skladu s tim, savremeni uvjeti privređivanja obraćaju pažnju na obrazovanje u nekoliko ključnih aspekata:

a) Primjena moderne tehnologije u privredi na većem broju radnih mjesta zahtijeva zapošljavanje sofisticiranih, kvalificiranih i educiranih ljudskih resursa, što mijenja strukturu potražnje za radnom snagom. Kao rezultat toga, tržište rada pokazuje dominaciju potražnje za visokokvalificiranom radnom snagom, dok radnici s osnovnim obrazovanjem gotovo nemaju priliku na tržištu, što dovodi

do strukturalne nezaposlenosti. Ovaj trend raste, s obrazovnim pragom koji se stalno pomiče prema višim razinama.

b) Promjena u potražnji za visokoobrazovanom i kvalificiranom radnom snagom ima utjecaj na strukturu i obim troškova obrazovanja, koji sada rastu brže od troškova materijalnih i proizvodnih fondova.

c) Utjecaj kvalificirane radne snage na ekonomski razvoj također dovodi do redefiniranja pojma "akumulacija kapitala".

2. OBRAZOVANJE I TRŽIŠTE RADNE SNAGE

Razvoj sagledavaju kroz klasične ekonomske okvire, tretirajući ih kao jednu od brojnih kategorija kapitala. Međutim, ljudski resursi, a posebno radna snaga sa specifičnim kvalifikacijama i obrazovanjem, predstavljaju jedinstveni faktor koji ima važan i sve značajniji utjecaj na ekonomski razvoj. Ovaj specijalni segment radne snage, koji se obično odnosi na visokosofisticirane, visoko obrazovane i kvalificirane radnike, postaje ključni faktor u privredama koje se brzo moderniziraju i suočavaju sa stalnim tehnološkim promjenama.

S obzirom na brzinu tehnološkog napretka i rastuće zahtjeve za visoko obrazovanom radnom snagom, tržište radne snage ne može se više sagledavati samo kroz klasičnu ponudu i potražnju. Ono zahtijeva specifične pristupe, kako u obrazovnim politikama, tako i u planiranju tržišta rada. Kvalifikacije i obrazovanje radne snage postaju sve važniji, jer obezbjeđuju konkurentnost na globalnom tržištu, kao i prilagodljivost ekonomije na nove izazove i mogućnosti.[5]

Investiranje u ljudske resurse, kao i u obrazovanje i stručno usavršavanje, ima dugoročnu korist za ekonomiju, jer povećava produktivnost, smanjuje nezaposlenost i doprinosi stabilnijem i održivijem ekonomskom rastu. Ovaj segment tržišta radne snage postaje centralni element u svakom strateškom planiranju razvoja, jer kvalificirani radnici ne samo da podržavaju ekonomske procese, već igraju ključnu ulogu u inovacijama, tehnološkom napretku i stvaranju novih vrijednosti.

Sociopsihološka komponenta ljudskih resursa, koja se često zanemaruje u ekonomskim analizama tržišta rada, od esencijalne je važnosti za razumijevanje dinamike zapošljavanja i razvoja radne snage. Razumijevanje radne snage ne može se ograničiti samo na makroekonomske aspekte, kao što su ponuda i potražnja za radnicima, cijene rada (nadhnice) ili politike minimalne nadnice, jer to ne uzima u obzir složenost radne snage kao ljudskih bića s potrebama, motivacijama i potencijalom za razvoj.

Frikciona nezaposlenost, kao jedan od oblika nezaposlenosti, nastaje zbog prirodnih, privremenih promjena u radnoj snazi, kao što su prelazak iz jednog zanimanja u drugo ili završavanje obrazovanja. Iako je ovo relativno kratkotrajno stanje, ona i dalje ima značajan utjecaj na tržište rada, jer, iako nije rezultat strukturnih ili cikličnih problema u ekonomiji, uzrokuje smanjenje ponude radne snage u određenim periodima i regijama. [5]

Strukturalna nezaposlenost, koja nastaje kada proizvodnja ili tehnološki zahtjevi u određenim industrijama ne odgovaraju kvalifikacijama dostupnih radnika, postavlja ozbiljan izazov za tržište rada. Prekvalifikacija postaje nužna, kao i prilagodba obrazovnih sistema novim ekonomskim i tehnološkim zahtjevima. Mnoge zemlje, posebno razvijene, u prošlosti su ulagale značajna sredstva

u prekvalifikaciju i obrazovne programe koji su pomogli u smanjenju nesklada između potreba tržišta i dostupne radne snage. Uzimajući u obzir brzo promjenjivu prirodu današnjih industrija, kao i stalni napredak tehnologije, strukturna nezaposlenost je postala jedan od ključnih izazova za mnoge države.

Ovi oblici nezaposlenosti ne samo da imaju ekonomske posljedice, već također oblikuju društvenu dinamiku i socioekonomske nejednakosti. U tom smislu, obrazovni sustavi i politike zapošljavanja igraju ključnu ulogu u prevenciji i smanjenju nezaposlenosti, omogućujući radnicima da steknu potrebne vještine i kvalifikacije koje omogućuju lakšu prilagodbu tržištu rada.

Ciklična nezaposlenost, koja se javlja kao posljedica globalnih makroekonomskih ciklusa, specifično je povezana s periodima ekonomske recesije. U tim vremenima smanjenja ekonomske aktivnosti, često dolazi do povećanja nezaposlenosti, jer se smanjuje potražnja za robama i uslugama, što izaziva smanjenje proizvodnje i otpuštanje radnika. Ovaj fenomen nije ograničen samo na pojedine države, već se širi globalno kroz efekt presipanja, gdje problemi u velikim ekonomijama (kao što su SAD, EU ili Kina) imaju dalekosežne posljedice za sve zemlje povezane s globalnim tržištem. [5]

Globalna povezanost ekonomija znači da pad ekonomske aktivnosti u jednoj od najvećih ekonomija svijeta može izazvati smanjenje potražnje za robama i uslugama u drugim državama. Na taj način, ciklična nezaposlenost postaje globalni fenomen koji utječe na mnoge zemlje, pa čak i na one koje nisu izravno povezane s ekonomskim problemima u razvijenim državama.

Također, spominjanje Philipsove krive i zauzete krivulje ponude radne snage ukazuje na različite ekonomske teorije i fenomena koja, iako imaju važnost, nisu tema ovog razmatranja. Philipsova kriva ilustrira vezu između inflacije i nezaposlenosti, dok zauzeta krivulja ponude radne snage odnosi se na situacije u malim poduzećima gdje ponuda radne snage ne raste unatoč povećanju nadnica, što ukazuje na specifične tržišne uvjete u određenim sektorima.

Na temelju prethodnog razmatranja, jasno je da obrazovanje postaje ključni faktor za ekonomski razvoj u budućnosti. S obzirom na to da će obrazovanost ljudskih resursa imati sve važniju ulogu u ekonomskom razvoju, raste potreba za obrazovanjem na globalnoj razini. To će dovesti do sve veće konkurencije u obrazovnoj industriji, što znači da će obrazovni sustavi, obrazovni radnici i institucije morati prilagoditi svoje strategije kako bi ostali konkurentni.

Jedan od značajnih faktora koji oblikuje ovaj globalni obrazovni krajolik je upotreba engleskog jezika kao globalnog jezika obrazovanja i ekonomije. Ovo čini obrazovni sektor konkurentnijim jer omogućava mobilnost i razmjenu obrazovnih resursa, istraživanja i stručnosti na globalnoj razini. U tom kontekstu, obrazovni radnici i institucije morat će se usmjeriti na razvoj svojih potencijala i stalno usavršavanje kako bi se prilagodili brzom razvoju tehnologije i tržišta rada. [5]

To će uključivati potrebu za ulaganjima u vlastiti profesionalni razvoj, kako bi se zadržala relevantnost na tržištu rada i osigurala konkurentnost obrazovnih institucija i stručnjaka. Na kraju, obrazovanje će postati ključno za održavanje i unapređenje ekonomskog rasta, a inovacije u obrazovnom sektoru bit će neophodne za zadovoljenje rastuće potražnje za kvalificiranim ljudskim resursima. [5]

3. TRENDOM I IZAZOVI OBRAZOVNIH POLITIKA

Okvir Ujedinjenih nacija za obrazovanje za održivi razvoj 2030. naglašava potrebu da obrazovni i obučni sistemi postanu pravedniji, inkluzivniji, otvoreniji i fleksibilniji kako bi mogli odgovoriti na nove zahtjeve i razviti neophodne vještine. Cilj održivog razvoja usmjeren je na osiguravanje jednakog pristupa kvalitetnom i pristupačnom obrazovanju, uz povećanje broja ljudi s relevantnim vještinama za zapošljavanje. Iako stručnjaci iz evropskih vlada, akademskih institucija i tehnoloških kompanija prepoznaju važnost ulaganja u digitalnu infrastrukturu za obrazovanje i razvoj radne snage kao ključnog faktora za transformaciju ekonomije, i dalje postoje brojne prepreke u ostvarenju tog cilja. [6]

3.1.EKONOMIJE ZNANJA

Obrazovanje predstavlja temelj razvoja i ključni izvor snage svakog društva. Njegova uloga je neophodna za razumijevanje i obavljanje svakodnevnih aktivnosti. Takođe, doprinosi izgradnji karaktera i ima značajnu ulogu u širenju kulture, uvjerenja i vrijednosti. Pored toga, obrazovanje snažno utiče na stvaranje inovacija koje omogućavaju efikasnije zadovoljavanje rastućih potreba društva. Ukratko, razvoj društva nezamisliv je bez obrazovanja [7]. U savremenim okolnostima važnost obrazovanja toliko je velika da se sve češće govori o "Ekonomiji znanja" (Knowledge Economy), kao novoj fazi društvenog razvoja. Pojam je među prvima popularizovao Peter Drucker, koji ističe da je ekonomija znanja koncept koji podstiče zaposlene u organizacijama da stvaraju, dijele i efektivno koriste svoje znanje kako bi doprili do ciljeva organizacije. [8]

Ekonomija znanja označava nivo ekonomskog razvoja u kojem su znanje, informacije i kreativnost ključni elementi za stvaranje ekonomske vrijednosti. Ona se razlikuje od poljoprivredne i industrijske ekonomije ne samo po primijenjenoj tehnologiji već i po dubokoj promjeni u odnosu prema znanju, kao i po usvajanju novih društvenih vrijednosti i pravila (Slika br. 1).

Industrijska ekonomija	Kriterijum razlikovanja	Ekonomija znanja
Brze	◀ Promene ▶	Još brže
Dug	◀ Životni vek proizvoda ▶	Kratak
Velike industrijske kompanije	◀ Ključni pokretači ekonomije ▶	Inovativne kompanije
Lokalna	◀ Konkurencija ▶	Globalna
Stabilnosti	◀ Naglasak na ▶	Upravljanju promenama
Jeftine sirovine i radna snaga	◀ Konkurentska prednost ▶	Kvalitet, inovacija
Finansijski kapital	◀ Redak resurs ▶	Ljudski resursi
Vertikalno	◀ Donošenje odluka ▶	Distribuirano
Periodična, linearna	◀ Inovacija procesa ▶	Kontinuirana, sistematična
Interni procesi	◀ Fokus ▶	Celokupan lanac vrednosti
Piramidalna, birokratska	◀ Organizaciona struktura ▶	Mrežna
Vertikalno	◀ Liderstvo ▶	Davanje ovlašćenja zaposlenima
Diploma	◀ Zahtevi za obrazovanjem ▶	Kontinuirano učenje
Konfrotacija, pritisak	◀ Odnos menadžeri i zaposleni ▶	Koperacija, timski rad
Trošak	◀ Zaposleni se posmatraju kao ▶	Investicija

Slika 1. Ekonomije znanja – ekonomija industrije [5]

Neki autori, poput Simeunovića i Milića (2012), pokušali su da ekonomiju znanja predstave kroz matematički model, koristeći poznatu Ajnštajnovu formulu, ali sa simbolima koji imaju drugačija značenja (Formula br. 1). [9]

$$E = m \cdot c^2$$

U ovom modelu:

- **E** predstavlja ekonomiju znanja,
- **m** označava novac,
- **c** simbolizuje kreativnost.

Ova interpretacija prepoznaje ključnu ulogu kreativnosti u generisanju ekonomske vrijednosti, dok novac služi kao sredstvo za omogućavanje i unapređenje kreativnih procesa unutar ekonomije znanja.

Ekonomija znanja može se posmatrati kao skup vještina, sposobnosti i kompetencija koje omogućavaju stvaranje inovacija, rješavanje problema, efikasnu saradnju i djelovanje u cilju opšte dobrobiti. Njena ključna karakteristika je intelektualna svojina, odnosno upravljanje nematerijalnim vrijednostima poput patenata, tehnoloških znanja, upravljačkih vještina, tržišnih informacija i koncepata novih proizvoda.

3.2.ZANIMANJE BUDUĆNOSTI

Istraživanja pokazuju da su programeri, posebno stručnjaci za mobilne aplikacije (iOS i Android developeri), među najtraženijim zanimanjima. Broj Android programera na jednoj društvenoj mreži porastao je gotovo 200 puta u samo pet godina — sa oko 50 u 2008. na preko 10.000 u 2013. godini. Sličan rast bilježi i zanimanje "specijalista za društvene mreže", koje je tek nedavno nastalo. U 2008. godini bilo je zabilježeno samo 25 stručnjaka tog profila, dok ih je 2013. godine bilo čak 4.326. Sličan trend rasta primijećen je i kod zanimanja "naučnik za velike baze podataka" (Big Data Scientist). [10]

ZAKLJUČAK

Obrazovanje predstavlja temelj svakog društva i ključni izvor njegove snage. Njegov značaj je toliko velik da se savremeni društveni razvoj često opisuje pojmom "Ekonomija znanja" ili "Ekonomija zasnovana na znanju". Ova etapa značajno se razlikuje od ranijih perioda dominacije poljoprivrede i industrije. Razlike nisu samo u tehnologiji koja se koristi, već i u fundamentalnim promjenama u pristupu znanju te prihvatanju novih društvenih vrijednosti i normi.

Prijelaz ka ekonomiji znanja zahtijeva suštinske promjene u obrazovanju. Ove promjene obuhvataju nekoliko ključnih aspekata: promovisanje doživotnog učenja, integraciju savremenih tehnologija u nastavni proces, jačanje digitalne pismenosti, redefinisane uloge nastavnika, prilagođavanje obrazovnih programa individualnim potrebama učenika i studenata, podršku multidisciplinarnom i projektnom učenju, diverzifikaciju obrazovnih institucija i programa, fokus na praktična znanja, te povećanje konkurencije na obrazovnom tržištu. Iz svega ovoga može se zaključiti da razvoj obrazovanja direktno utiče na napredak društva i privrede. Ove promjene su vođene globalnim demografskim i socio-ekonomskim trendovima, uz snažan uticaj tehnološkog razvoja. U budućnosti se od obrazovanja očekuje da odgovori na rastuće potrebe za novim zanimanjima. Veliki dio ovih zanimanja pripada oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija, uključujući različite vrste programera, sistemskih inženjera, stručnjaka za mrežnu arhitekturu, eksperata za sajber bezbjednost i specijalista za digitalne medije. Istovremeno, raste potražnja za profesionalcima u drugim oblastima, poput proizvodnje organske hrane, medicinskog osoblja specijalizovanog za brigu o starijima, stručnjaka za upravljanje stresom, te zanimanja vezanih za klimatske promjene i ekologiju.

Oglasi za posao u okviru ekonomije znanja bitno se razlikuju od onih iz industrijskog doba, što predstavlja ozbiljan izazov za obrazovne sisteme, od kojih se sada očekuje brzo i efikasno prilagođavanje novim društvenim i ekonomskim zahtjevima.

LITEATURA

- [1] Begić I. Kasim, (2000), „Ekonomska politika“, Sarajevo
- [2] Beroš, M. (1999), „Ekonomski razvoj“, Sarajevo
- [3] Polić, V. (1976), „Obrazovanje i ekonomski razvoj“, Školska knjiga, Zagreb.
- [4] Šunje, A. (2003), Top-menadžer vizionar i strateg, Sarajevo, Tirada.
- [5] Časopis za društvena istraživanja PREGLED – Univerzitet u Sarajevu, <https://pregled.unsa.ba/index.php/pregled/article/view/159/152>
- [6] UNESCO (2019), link: <https://undocs.org/en/A/74/258>
- [7] Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy , 98 (5)
- [8] Drucker, P. (2006). The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things done. Harper Business: Revised edition.
- [9] Simeunović, V., & Milić, S. (2012). Rano otkrivanje kreativnosti kao osnova za društveni napredak. Nova škola (9/10).
- [10] https://www.researchgate.net/publication/323254392_Novi_trendovi_u_obrazovanju_na_putu_ka_ekonomiji_znanja